

STORA RYTTERNE KYRKORUIN

OMGIVANDE LANDSKAP OCH SIKTLINJER

Rytterne socken ligger intill Mälaren i Västmanlands läns södra del. Området är en karaktäristisk mälabygd. Socknen utgörs till stora delar av ett herrgårdslandskap med stora gårdar, slott och herresäten. Lämningar från bronsåldern och järnåldern har påträffats. Fyndplatserna är i regel högt belägna till exempel på Hornsåsen, som har de största gravfälten i Västmanland. I en linje från öst till väst finns fem fornborgar, belägna i Sorby, Vallby, Vikhus, Tidö-och en mellan Fiholm och Vikhus. Det kan tolkas som ett försvarssystem från förhistorisk tid bundna till det dåtida kustförsvaret.

Landskapet är klassat som riksintresse för kulturmiljövården, främst för den stora förekomsten av herrgårdar, fornlämningar och fornborgar. Viktiga siktlinjer finns söder om kyrkoruinen längs väg 528.

Nuvarande Rytterne socken bestod ursprungligen av två socknar, Stora-och Lilla Rytterne. De båda socknarna hade var sin kyrka. Vid 1800-talets början var kyrkorna så förfallna att församlingen 1816–1819 byggdes en ny kyrka ca två km söderut och socknarna slogs samman till en socken. Stora Rytterne benämndes under medeltiden Stora Rytra eller Ryterbo. Lilla Rytterne kallades Lilla Rytra eller Vikhusa.

VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

Genom sockencentrat finns en äldre vägsträckning. Tidigare passerade vägen till prästgården direkt söder om kyrkogården över en gårdsplan. Idag står den byggnaden på en egen tomt och en ny infartsväg drogs under senare delen av 1900-talet söder om bebyggelsen.

KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Byn ligger koncentrerad kring kyrkan. Gårdarna har haft olika funktioner, men är idag till största delen jordbruksfastigheter eller fritidsbostäder. Bredvid ruinen ligger ett före detta kaplansboställe/prästgård. Den har kvar sina ekonomibyggnader. Den siste komministern bodde här på 1920-talet. På tomten finns en äldre byggnad som fungerat som bostadshus och skola. Byggnaden kan möjligen vara från 1600-talet.

Prästgården heter Lundby och ligger avskilt öster om kyrkbyn. Drottning Kristina skänkte gården Lundby år 1649 som bostad för komministern. När den blev prästgård är inte utrett. En allé leder fram till den före detta prästbostaden. Idag finns en modern stallbyggnad bland äldre ekonomibyggnader. En arrendatorsbostad eller lantarbetarbostad ligger vid gården.

En fattigstuga fanns nordväst om kyrkan. Denna kallades Västra fattigstugan och var ett resultat av Reuterholmska donationen. Den reparerades 1909 som lokal för konfirmationsundervisning. Östra fattigstugan låg vid Lilla Rytterne kyrkoruin och revs 1906. Under första delen av 1900-talet fanns det en handelsbod i norra delen av byn.

På 1930-talet började Hembygdsföreningen i Rytterne restaurera de båda kyrkoruinerna som höll på att vittra sönder. Stora Rytterne kyrkoruin är återinvigd och används under sommaren för gudstjänster och andra kyrkliga evenemang.

Söder om kyrkoruinen ligger ett bostadshus med små ekonomibyggnader. Dess tidigare funktion eller koppling till sockencentrat är inte utredd.

GRÖNSTRUKTUR

Stenmaterial till nuvarande Rytterne kyrka hämtades i stor utsträckning från Rytterne gamla kyrka. Ruinen omgärdas av en låg stenvmur. Storvuxna lövträd av varierande sorter på ödekyrkogården samt kring kaplansgården. I söder finns en öppning i muren med järngrindar. På kyrkogården finns två runstenar som togs fram vid en restaurering av kyrkoruinen.

BEBYGGELSE

	<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
	Kyrkan	Medeltid	Ruin
Ja	Prästgård		Ursprungligen komministerbostad (troligen)
	Sockenstuga		
	Klockargård		Ett klockarstorp nämns på karta 1868
Ja	Fattigstuga	1800-tal	Trolig datering
Ja	Skolhus	1600-tal	
	Tiondebod		
	Sockenmagasin		
	Kyrkstall		
Ja	Kaplan/komministergård	1600/1800-tal	Möjligen prästgård innan
Ja	Kyrkoruin	1200-tal	

TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

- Äldre medeltid till 1350
- Yngre medeltid 1350–1550
- 1550–1760
- 1760–1860
- 1860–1920
- 1920–2000
- o Blandad tidsperiod
- o 1 Betydande värde som helhet
- o 2 Betydande värde i delar
- o 3 Få betydande värden

UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

Samlad bymiljö med av småskalig och rödfärgad bebyggelse med dominerande kyrkoruin.

ANVÄNDNING IDAG

Begränsad kyrklig verksamhet, privata bostäder.

ATT TÄNKA PÅ

Stora Rytterne kyrkoruin ingår i riksintresse för kulturmiljövården U22 Tidö-Rytterne-Hornsåsen.

Siktlinjer viktiga mot kyrkan från norr och söder på väg 696 och från öster på väg 697.

Fornlämningar är skyddade enligt 2:e kapitlet kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenmurar, åkerholmar, alléer (även enkelradig), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

VIDARE UNDERSÖKNINGAR

Häxbacken?

Bygganden söder om ruinfunktion?

Kaplan/prästbostad- vilken var vilken? När byggdes prästgårdens bostadshus?

KÄLLOR

Utkik Rytterne kyrkoruiner, Västerås kommun, Västmanlands läns museum

Västeråsbygden- ett program för kulturminnesvården 1987, Västerås stadsbyggnadskontor

Grau, Olof, Olof Graus beskrifning öfver Wästmanland, [Ny uppl.], Wästmanlands allehandas redaktion, Västerås, 1904

Stora Rytterne kyrkoruin.

Gamla kyrkogården kring ruinen.

Ruin med den före detta prästgård/komministergården bakom.

Bogrårdsmur med före detta prästgård/komministergård.

Äldre byggnad (16/1700-tal) som använts som bostadshus och skola invid ruinen.

Före detta präst-/komministergård.

Ekonomibyggnader vid före detta präst-/komministergård.

Före detta prästgårdens mangårdsbyggnad.

Före detta prästgårdens nya stallbyggnad.

Före detta fattigstuga.